

Bu Kitabın Tüm Hakları Yazarına ve Yayıncısına Aittir.

SOSYAL BİLİMCİLER GÖZÜYLE

SİNOP

Editör

Dr. Özgür KIRAN

ISBN: 978-605-7501-41-7

Kitap hakem değerlendirmesinden geçmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni

Cuma AĞCA

Sayfa Düzeni/Kapak

Biçer YILDIRIM

Baskı & Cilt

1. Baskı 2018, Ankara

Berikan Ofset Matbaa

Sertifika No: 13642 Maltepe / ANKARA

YAYINEVİ

BERİKAN YAYINCILIK

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. Gonca Apt. No: 61/6

Çankaya-Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 232 62 18 Faks: (0312) 232 14 99

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
SARIKUM GÖLÜ'NÜN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜREL EKOLOJİSİ (SİNOP)	1
Cevdet YILMAZ, Ali UZUN, Halil İbrahim ZEYBEK	
SİNOP'UN KÜLTÜR COĞRAFYASI	41
Seyfullah GÜL	
SİNOP'TA NÜFUS VE YERLEŞMELERİN YÜKSELTİ BASAMAKLARINA GÖRE DAĞILIŞI	77
Cevdet YILMAZ, Muhammed Akif ÖZÇELEBİ	
SİNOP İLİNİN DOĞAL ÇEKİCİLİKLERİNİN TURİSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	103
Ercan KARAÇAR, Olca SEZEN DOĞANCILI	
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SİNOP'TA ORMAN ENDÜSTRİSİ	121
Mutlu KAYA, Cevdet YILMAZ	
SİNOP AHŞAP CAMİLERİ VE COĞRAFİ ÇEVRE İLİŞKİSİ	155
Seyfullah GÜL	
SİNOP'TA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ	179
Hayrunnisa TURAN	
YEREL BASINDA ÇEVRE HABERLERİNİN SUNUMU: SİNOP ÖRNEĞİ	249
Çağrı ERYILMAZ	
SİNOP YEREL BASININDA ÇIKAN HABERLERİN NİCEL ANALİZİ	277
Özgür KIRAN	
AKADEMİK ANNELİK, SOSYAL ENGELLİLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET: SİNOP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	299
Ayşegül DEMİR	
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE MEDYA ARAÇLARINI KULLANIM ALİŞKANLIKLARI: SİNOP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	329
Özgür KIRAN, Çağrı ERYILMAZ	
TOPLUMSAL DEĞİŞME, KİŞİLER ARASI SÖZSÜZ İLETİŞİM VE ENGELLİLİK "SİNOP TÜRKİYE SAKATLAR DERNEĞİ ÖRNEĞİ	355
Ayşegül DEMİR	

SEYYİD BİLÂL TÜRBESİ VE CEZAYİRLİ ALİ PAŞA CAMİİ.....	371
Mustafa ÖZTOPRAK	
SİNOPLU FİLOZOF DİOGENES (DİYOJEN) VE ETİK ANLAYIŞI	385
Alper Bilgehan YARDIMCI	
SİNOP BİR MARKA ŞEHİR OLABİLİR Mİ?	399
Abdullah ERAVCI	
DÜNDEN BUGÜNE SİNOP'TA SAĞLIK	423
Tuğba YARDIMCI GÜREL	
ARKEOLOJİ İLE GEÇEN YETMİŞ YIL - KAZILAR IŞIĞINDA SİNOP	
ARKEOLOJİSİ	439
Hazar KABA, Hüseyin VURAL	
MÜFİDE FERİT'E İLHAM VEREN ŞEHİR SİNOP	465
Sevim KARABELA ŞERMET	

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SİNOP'TA ORMAN ENDÜSTRİSİ

Mutlu KAYA*
Cevdet YILMAZ**

ÖZET

Tarihsel süreçte Sinop, doğal koyları sayesinde liman şehri olduğu kadar, Anadolu'nun Karadeniz'e açılan başlıca ticaret kapılarından biridir. Sinop aynı zamanda orman varlığı açısından günümüzde bile Türkiye'nin önde gelen illeri arasındadır. Sinop; sahip olduğu bu orman zenginliği sayesinde orman ürünlerine dayalı hammadde açısından tarihsel süreç içinde öne çıkmış, tersanecilik ve deniz araçları yapım işleri yanında, özellikle son yüzyılda gerek yurt içi gerekse yurt dışı pazarlar için; kereste, kibrit, maden direği gibi mamüller için önemli bir üretim merkezi olmuştur.

Sinop'un sahip olduğu zengin orman varlığı daha ilk çağlarda dikkat çekmiş, il merkezindeki tersanelerde ve denize kıyısı olan bazı küçük yerleşmelerde gemi, kayık gibi deniz araçları imal edilmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte önce Selçuklular, sonra Osmanlılar döneminde de Sinop liman ve iskelelerinde bu üretim artarak devam etmiştir.

Sinop'ta İsfendiyar-Küre Dağlarının özellikle Karadeniz'e bakan yamaçları üzerinde yer alan ormanlar Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yerli ve yabancı şirketlerin de dikkatini çekmiştir. İlk kibrit fabrikası teşebbüsünün ardından, yabancı sermaye tarafından Ayancık'ta kurulan Zingal Kereste Fabrikası bunların en önemlisi ve en büyüğüdür. Zaman içinde orman ürünleri sanayi çeşitlenmiş, Zingal boyutunda olmasa da, il genelinde küçük ve ortaboy işletmeler şeklinde birçok orman ürünleri işleme tesisi kurulmuştur. Çok sayıda kişi bu fabrikalarda çalışma imkânı bulmuş, ayrıca yörede kereste alım satımı ve komisyonculuğu yapan bir tüccar sınıfın doğmasına da zemin hazırlamıştır. Fakat zaman içinde bu işletmelerin; bir kısmı yangın ve sel gibi afetlere maruz kaldıkları için, bir kısmı da kötü yönetim ya da önemli pazarlara uzak kalma ve benzeri nedenlerle kârlılıklarını kaybettikleri için faaliyetleri sona ermiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi, mutlu.kaya@omu.edu.tr

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cyilmaz@omu.edu.tr

Bu araştırmada Sinop yöresi ile ilgili olarak öncelikle Osmanlı Dönemindeki gemi inşa faaliyetleri ile Sinop yöresinden diğer Osmanlı vilayetlerine kereste nakliyatı gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra da Cumhuriyet Döneminde kurulan ve yakın yıllara kadar faaliyetlerini devam ettiren, sonra da bir şekilde bu faaliyetleri sona eren orman ürünlerine dayalı sanayi ele alınmıştır. Hammaddenin bu kadar zengin olduğu bir yörede bunların kuruluş, işletme ve sonrasında nasıl faaliyetlerine son verdikleri üzerinde durulmuş, halen aktif olarak çalışan az sayıda tesis ise başka bir araştırmanın konusu olduklarından bunlara metinde yer verilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Orman, Ormancılık, Orman endüstrisi.

FOREST INDUSTRY IN SİNOP FROM PAST TO PRESENT

Abstract

In the historical process, Sinop is one of the main trading ports of Anatolia opening to the Black Sea as much as it is a harbor town thanks to its natural habitat. Sinop is also among the leading provinces of Turkey, even today, in terms of forest assets. Thanks to its forest richness, Sinop has come into prominence in terms of raw materials based on forest products, besides shipbuilding and marine vehicles construction works, especially for the last century, both for domestic and foreign markets; timber, match, mine, etc. have become an important production center for such products.

Sinop's rich forest assets attracted attention in the early times, and some small settlements, such as ships and boats, were built in the shipyard and the sea. With the advent of the Turks to Anatolia, during the Seljuks and then during the Ottomans, the production in Sinop harbors and piers also continued to increase. The forests located on the slopes of Isfendiyar-Küre Mountains in Sinop, especially facing the Black Sea, attracted the attention of domestic and foreign companies since the first years of the Republic. The Zingal Lumber Factory, which was founded by foreign capital in Ayancık after the first match factory attempt, is the most important and the biggest of these. Over time, the forest products industry has diversified. Although not in Zingal size, many forest products processing plants have been established in the form of small and medium sized enterprises throughout the province. A large number of people have been able to work in these factories, and they have also laid the groundwork for the creation of a merchant class that makes timber buying and selling in the region. But over time, some of them were exposed to disasters such as fire and floods and some of them terminated their activity as

they lost their profitability due to poor management or avoidance of important markets and so on.

In this research, it is emphasized on such topics about ship building activities in the Ottoman period and lumber shipping to other Ottoman cities from the Sinop region. Then, the industry based on forest products established in the Republican era and continuing its activities until recently, and then ending in a certain way, was dealt with. In a region where the raw material is so rich, it is emphasized how they terminated their activities in the establishment, operation and afterwards and few of the active factories have not been included in the text since they are the subject of another research.

Key Words: Sinop, Forest, Forestry, Forest industry.

1. GİRİŞ

Sinop, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümünde yer alır (*Harita 1*). Sinop; il genelinde eşsiz doğası ve deniziyle, tarihsel geçmişinden gelen kültürel ve mimari zenginlikleriyle önemli sayılabilecek turizm potansiyeli barındırmaktadır.

Sinop'un günümüzde öne çıkan bu özelliklerinin dışında onun çok bilinmeyen bir özelliği de Türkiye'nin en köklü orman ürünleri sanayi tesislerinden bazılarının ev sahipliği yapmış olmasıdır.

Anadolu coğrafyasının en eski yerleşimlerinden olan Sinop, sahip olduğu doğal koylar sayesinde yüzyıllar boyu bir liman ve ticaret şehri olarak öne çıkmıştır. Yakın çevresinde bulunan gür ve verimli bitki örtüsü sayesinde ormancılık açısından da gelişim göstermiş, bu zengin bitki örtüsü ve doğal liman Sinop'u kereste ticareti açısından önemli bir konuma taşımıştır. İbn Batuta, Kahire, İskenderiye ve Suriye'den gelen tüccarların buradan alışveriş yaptığından ve bol miktarda üretilen kerestenin İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır limanlarına gönderildiğinden bahsetmektedir (Mutlu, 2008:9). Nitekim XVIII. yüzyıl sicil defterlerine göre Sinop'ta Toyl Mehmed Beşe ibn Osman'a ait bir kereste mağazası vardır (Güler, 1992:153). Yine Osmanlı arşiv kayıtlarından öğrendiğimize göre Ayancık'ta Şükrüzade Hacı Ahmet Efendi'ye¹ ait bir kereste mağazasının bulunması bu ticaretin potansiyeli ve geçmişi hakkında bize ipuçları vermektedir.

¹ Ayancık kasabası Çayağzı mevkiinde Şükrüzade Hacı Ahmed Efendi'nin kereste mağazasının kasten İstanbul Belediyesi'nden emektar Ahmed Ağa ile mahdum İhsan Efendi tarafından yakıldığına tahkikat sonucu anlaşıldığı (BOA, H-17.06.1332).

Harita 1: Sinop ili lokasyon haritası.

Kereste ticareti yanında fırtınalara ve saldırılara karşı korunaklı doğal limanlara sahip olması ve hammaddenin yakın çevreden kolayca temin edilebilmesi Sinop'u tarihsel süreçte gemi inşası için de avantajlı duruma getirmiştir. Gemi yapımında ihtiyaç duyulan başta kereste olmak üzere kendir, zift, üstüpü gibi birçok malzeme Sinop ve civarından temin edilebilmekteydi. 1461 yılında Sinop Osmanlı tarafından fethedildiğinde faal olan Sinop Tersanesi Osmanlı yönetiminde daha da gelişmiş ve canlılık kazanmıştır. Surlarla çevrili olan tersane emniyetli ve mahfuz olması itibarıyla gemi yapımı için oldukça uygun bir mahal olan limanın yanında ve Sinop kalesinin alt kesiminde bulunuyordu. Tersanenin çevresinde oluşan mahalleye tersaneden dolayı Tersane Mahallesi adı verilmişti. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Galata ve Gelibolu'dan sonra üçüncü büyük tersane durumundaki Sinop tersanesinde aynı anda 25-30 gemi yapılabilirdi (Ünal, 2008:348). Sinop ormanlarındaki kerestenin kullanma hakkı Tersâne-i Âmire'nin tekeli altında olup², çoğu Sinop'taki

² Sinob, Gerze ve İstefan kadılarına hüküm: Sinob'da miri kadırgalara kereste kesilen ormandan halkın ağaç kestiği haber alınmakla Yeniçeri Hüseyin'in korucu olarak gönderildiği ve ormanların muhafaza edilmesi (BOA, H-13.09.993).

gemilerin yapımında kullanılmakta, bir kısmı da İstanbul'a ve farklı bölgelere gönderilmektedir³.

Gemi yapımı için gerekli en mühim malzeme kereste olduğu için yapılacak gemi sayısına göre Sinop kazasına tabi köylerde hangi köyün ne miktar ve ne cins kereste temin edeceği, yapılacak geminin özelliğine göre kerestenin miktarı, hangi cins ağaçların kullanılacağı ve kaç adet olacağı gibi özellikler kayıtlarda yer almaktadır⁴. Bu durum halk açısından bir uzmanlık dalı oluşturmuştur⁵. Ağaç işlerinden anlayan bir kısım insanlar hangi cins ağacın hangi mahalde bulunacağını belirleyerek hangi bölgelerde ne kadar kesim yapılacağını tespit ediyor, kesme işlemini ise baltacılar gerçekleştiriyordu⁶. Bir kısım vergiden muaf tutulan baltacılar Karasu, Kirakos ve Karacaköy dîvânlarında yaşıyor ve gemi inşâ olunacağı zaman kesim alanına gidiyordu (Ünal, 2008: 374).

Sinop Tersanesi, XIX. Yüzyıl'ın sonlarına kadar gemi yapım faaliyetlerini sürdürürken 1853 yılında Osmanlı Donanması'nın Sinop Limanı'nda bulunduğu bir sırada Rusların baskınına uğraması ile büyük bir darbe almış, savaş so-

³ Sinob'tan Kırım Ordusu için gönderilecek kerestenin tedariki için usta ve sefinelerin irsaline dair tahriratın takdimi (BOA, H-08.01.1272). Mısır Tersanesi'nin ihtiyacı olan kerestenin Sinob Dağları'ndan tedariki (BOA, H-11.05.1282). İskenderiye Tersanesi için Sinob ve Bolu dağlarından kesilecek keresteye dair (BOA, H-02.07.1280). Tophane için gerekli kerestenin Sinob dağlarında yetişen karaağaçlardan temini (BOA, H-18.08.1280). Sinob'tan Kırım Ordusu için gönderilecek kerestenin tedariki için usta ve sefinelerin irsaline dair tahriratın takdimi (BOA, H-08.01.1272). Sinob'ta bulunan ve çeşitli sebeplerden dolayı sayımının geciktiği bildirilen Süveyş kerestesinin en kısa zamanda sayımının yapıp miktarının bildirilmesi; gemilerin eksiklerinin tamamlanarak bir an bile geciktirilmeden gönderilmesi; Süveyş kerestesinden ödünç alınan kerestenin yerine yenisinin konarak gemilerle gönderilmesi ve gemiler için yeterli sayıda âlâtçı tedarik edilmesi (BOA, H-02.11.978).

⁴ Sinob'ta yapılacak gemiler için lâzım olan kerestenin emredilen yere getirilmesi gerektiği halde halkın kendir hizmetinde olduklarını ileri sürerek kereste hizmetine gitmedikleri haber alındığından, bu hususta hiç kimsenin bu şekilde hizmetten kaçmasına izin verilmemesi ve bu işle görevlendirilen Mehmed Çavuş kazalarına geldiğinde istenen gemi kerestesinin, gemi inşâ edilecek yerlere götürülerek teslim edilmesi (BOA, H-17.09.973).

⁵ Kuban Nehri'nden Kabartay tarafına zahire nakli için sığ sularda yürür on beş ateş kayığının keresteleri Canik Dağlarından kesilmek üzere Muhassıl Hayreddin Bey marifeti ile ilkbahara kadar inşâ ve ikmal edilmelerine ve amelelerinin Sinob'tan getirilmesine ve tekne ve teçhizatı masraflarına dair tahrir (BOA, H-25.03.1204).

⁶ Karasu, Kirakos [Gedas] ve Karacaköy köyleri halkının eskiden beri gemi yapımı için lâzım olan ağaçların kesimi işinde çalıştıklarından, yeni yapılacak gemiler için gerekli olan kerestenin kesimi hizmetinde de adı geçen köyler halkının istihdam edilmesi (BOA, H-01.10.0973). Sinob'ta inşâsı emrolunan on beş kadirga ve üç mavna için gerekli olan gemi ağaçlarını kesmek üzere Karye-i Köy [Karacaköy], Karasu ve Gedas [Kirakos] köyleri halkının görevlendirilmesi (BOA, H-25.09.0973). Sinob'a tabi Kirakös köyünde kumar ocağı denilen baltalık çiftliklerinin mahlul olan hisselerinin ve baltacılığının Sinob kalesine müretteb keresteleri götürüp teslim etmek şartı ile tevcihi (BOA, H-29.11.1194).

nunda imzalanan Paris Antlaşmasının Rusya ve Osmanlı'nın Karadeniz'de tersane kurmasını ve donanma bulundurmasını engellemesiyle faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır (Ünal, 2008: 347).

Tersane kapanmasına rağmen Osmanlının son dönemlerinde Sinop'un senelik ihracatının büyük kısmını halen orman ürünleri oluşturmaktadır. Ormanlarda işlenen başlıca ağaçlar kayın, köknar, çam, dişbudak, meşe, kestane ve karaağaçtır. Kayından fıçı tahtası, bordana, çam ve diğer aksamdan ise tahta, lata ve direk imal edilmiştir. Ülkenin birçok bölgesine demiryolundan köprüye birçok alanda inşa malzemesi olarak Sinop kerestesi gönderilmiştir⁷. Sinop kerestesinin kalitesi kabul gördüğünden Çırağan Sarayı⁸ ve Ermeni Hastanesi gibi yapıların tamirati⁹, hatta şehzadenin sünnet törenindeki çadırların direkleri¹⁰ için dahi Sinop'tan kereste talep edilmiştir. Sinop'ta üretilen kereste Osmanlı'nın kendi ihtiyaçları için kullanıldığı gibi, zaman zaman Rusya, İngiltere¹¹ ve Fransa¹² gibi ülkelere de satılıyordu. Kereste ticaretinin yanında yakacak odun üretimi ve satışı Sinop ormancılığı açısından önemli bir ticari potansiyele sahipti¹³.

⁷ Ereğli'den kömür alacak olan Mecidiye Vapuru'nun Sinob'tan köprü keresteleri almak üzere yola çıkacağı ve Şeref Korveti'nin Akçaşehir'den kereste almak üzere hareket ettiği (BOA, H-15.05.1299). Hamidiye-Hicaz Demiryolu inşaatı için Sinob Tüccarından Çerkes Ömer Efendi'ye kereste siparişi (BOA, H-15.12.1324). Ligor Kifle adlı kaptanın İskenderiye'ye nakledilmek üzere Sarıkum İskelesi'nden Dersaadet'e gönderdiği traverslerin Orman Tezkeresi olmadığından geminin yükü kontrol edilmedikçe Dersaadet'ten hareket etmesine izin verilmemesi, Yunan Sefareti tarafından talep olunması üzerine bu konuda gerekli kontrollerin yapılarak neticenin sefarette bildirilmesi (BOA, M-02.08.1893).

⁸ Çırağan Sarayı için Sinob'dan hazırlanan kerestenin gönderilmesi (BOA, H-29.09.1279).

⁹ Yedikule haricinde bulunan Ermeni Hastahanesi'nin tamiri için gerekli kerestenin, Bolu ve Sinob ormanlarından kesilerek orman rüsumundan istisna tutulmasını havi Ermeni Patrikliği talebinin müzakeresi (BOA, H-03.07.1306).

¹⁰ Padişah şehzadesinin sünnet düğününde İbrahim Ağa çayırında kurulacak olan çadırlar için gereken kerestenin, Sinob'tan gönderilmesi hakkında Sinob Kaymakamı'na mektub-ı sâmi gönderilmesine dâir tahrirât (BOA, H-29.12.1260).

¹¹ İngiltere Ordusu için Sinob'dan satın alınacak kereste hususunda memurlara zorluk çıkartılmaması (BOA, H-03.01.1271).

¹² Kamış'ta bulunan asker için, Fransa Devleti memurlarının Sinob'tan almış oldukları kerestelerin parası ödeneceğinden, fiyatlarının öğrenilmesi için Sinob Kaymakamlığı'na cevapname yazılması (BOA, H-29.03.1272).

¹³ Sinob İskelesi'nden Dersaadet'e odun gönderilmesi (BOA, H-14.11.1263). Ereğli ve Akçaşehir iskelelerinde mevcut odunun eskisi gibi mahalli hükümet ve orman memurları tarafından teşvikat ve teshilat icrasıyla nakilleri emrine cevaben Sinob Akliman'da bir odun kayığının rüzgardan batması üzerine havalara iyileştikten sonra tebligat dairesinde sevkiate başlanılacağı bildirildiği (BOA, H-19.08.1316). Sinob'un Akliman ve civarı iskelelerinden odun yükleyerek İstanbul'a doğru yola çıkan Tirebolulu Ahmed Kaptan'ın idaresindeki Osmanlı bandıralı geminin kaçak olarak Gözleve'ye gittiğinden böyle gemilerden iki kat vergi alınacağından gereğinin icrası BOA,). Ayancık iskelesinden 2000 çeki odunun tüccarı tarafından Dersaadet'e sevk edildiği

Osmanlı döneminde köylü için ormancılık önemli bir geçim kaynağıdır¹⁴ fakat köylüler keresteyi müteahhitlere verilmiş ormanlardan tedarik etmekte, müteahhidin istediği şekilde kabataslak yontmakta ve yine müteahhittin istediği iskeleye götürmektedir. Bu işi ya çok düşük bir ücrete ya da borçlarına karşılık yaptığı için bunları tam bir işçi sınıfına sokmak doğru olmayacaktır. Kereste nakliyatı kağnı adı verilen iki tekerlekli arabalarla yapılmaktadır¹⁵. Kağnıların işlemediği kimi yerlerde sürütme ve kızakla kereste taşımacılığı yapılmıştır (Başagaolu, 2002:15).

Sinop ve çevresindeki ormanlar tersanelerin kereste ihtiyacını karşılamak üzere kullanıldıkları için uzun dönem koruma altında tutulmuş, ayrıca arazinin dağlık olması, ormanların gelişimini olumlu etkileyen iklim özellikleri gibi faktörler sayesinde ormanlar korunmuş ve Anadolu'nun iç kısmındaki gibi bir tahribata uğramamıştır. Kıyı ile iç kesimler arasında ulaşımının çok güçlü olduğu yörede ormanda kesilen tomruklar yer şekillerinin elverdiği ölçüde, kağnı arabaları ve kızaklar vasıtasıyla ya da hayvanlarla sürütme gibi yöntemlerle taşınmıştır.

Fakat bu yöntemlerle tomrukların uzun mesafelere ulaştırılması neredeyse imkânsız olduğu için insanlar iç kesimlerle kıyı arasındaki taşımacılık işleri için önemli ölçüde akarsulardan faydalanmıştır. Bilindiği gibi Anadolu akarsuları yatak eğimlerinin ve akış hızlarının fazlalığı ile rejimlerinin düzensizliği gibi sebeplerle ulaşım ve taşımacılıkta çok fazla kullanılmamaktadır. Fakat kereste taşımacılığı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Anadolu'da özellikle de Karadeniz Bölgesi'nde irili ufaklı birçok akarsuyun kereste taşımacılığında kullanıldığını söyleyebiliriz. Sinop çevresinde Kanlıçay, Çatak Çayı ve Ayancık Çayı gibi ırmaklarda köylü beş on ağacı birbirine bağlayıp sal şekline getirerek tomrukları ırmakların denize döküldüğü alanlara kadar getirip buradan ihraç etmiştir. Türkiye'de orman sanayinin ilk adımları olan küçük kereste atölyelerinin ve fabrikaların genellikle çay ağzlarında kurulması da bu durumu kanıtlar niteliktedir (Alaçam, 1982:233).

Osmanlı döneminde İstanbul'un ihtiyaç duyduğu kerestenin temin edildiği iskelelere bakıldığında bu durum daha net görülecektir (*Tablo 1*).

(BOA, H-24.09.1325). İstanbul'un odun ihtiyacının karşılanması için Karadeniz sahillerinden ve Marmara havzasından yabancı devletlere odun ihracatının önüne geçilmesi ve teferruatına dair Şura-yı Devlet kararı ve buyrulduğunun ilgili vilayet ve dairelere tebliği (BOA, H-29.02.1327).

¹⁴ Sinob'ta yaptırılmakta olan gemilerin kerestelerinin tedariki işinin, Bafra kazâsı halkına mükerrer olarak teklif edildiği şikâyet edildiğinden, bu hizmetin çevre köy ve kasabalara âdilâne dağıtılması ve gemilerin âcilen bitirilip İstanbul'a gönderilmesi (BOA H-02.11.978).

¹⁵ Sinob'un Boyabad kazasından kereste taşınan yolların tesviyesi için bir mühendis gönderilmesi talebi (BOA, H-23.04.1280).

Tablo 1: Osmanlı Döneminde Kereste Ticareti Yapılan İskeleler

Sıra	İskele Adı	Sıra	İskele Adı
1	Akçaşehir (Akçakoca)	14	Sinop
2	Alabil	15	İzmit
3	Ereğli	16	Sakarya
4	Filyos	17	Karabiga
5	Bartın	18	Çakıroğlu
6	Gördes	19	Kozak
7	Meset ve Kıran	20	Ayancık
8	İnebolu	21	Küple ve Gelidi
9	Çatalzeytin	22	Cide
10	Evrenye	23	Çayağzı
11	Abana	24	Kurucaşile
12	Ayandon	25	Milanağzı (Melet)
13	İstefan		

Kaynak: (Alaçam, 1982:233)

Yukarıda adı geçen iskelelere bakıldığında özellikle Karadeniz Bölgesi'nde, Sinop ve İstefan¹⁶ gibi doğal liman dışında kalanların hepsi birer ırmak ağzında bulunmaktadır. Buna göre geçmişte iskelelerden ihraç edilen kerestelerin taşınmasında en etkili yollardan biri akarsu taşımacılığıdır demek yanlış olmayacaktır¹⁷. İskelelere getirilen tomruklar doğrudan satılırken ilerleyen dönemlerde bu iskelelerde kurulan küçük çaplı sanayi tesislerinde işlenerek ihraç edilmeye başlanmıştır. Sinop'ta orman sanayinin temelleri kabul edilebilecek bu işletmelerle ilgili rastladığımız en eski bilgi 1873 yılında bir şirketin kereste üretimi ile ilgili yaptığı bir imtiyaz başvurusudur¹⁸. Ardından 1883

¹⁶ Günümüzdeki ismi Çaylıoğlu Limanı'dır.

¹⁷ **Kanlıçay:** Çamağzı ya da Çayağzı ismiyle denize dökülür. Mansabında harbdan evvel muntazam bir kereste fabrikası bulunmaktadır fakat harp sırasında Ruslar tarafından tahrip edilmiştir (Başagağlu,2002: 10). **Ayancık Çayı:** Gemi işletmeye elverişli değildir. Kereste üretimi yapan civar kura ahâlisi yolsuzluk yüzünden pek ziyade zorluk çekmekte olduklarından imal eyledikleri keresteleri birbirine bağlayarak ufak salları halinde Ayancık Çayında yüzdürmek suretiyle ve pek ziyade güçlükle sahile naklederler (Başagağlu,2002: 10).

¹⁸ Sinop dağlarından kereste elde etmek için bir ateş hızarı inşasıyla beraber pirinç temizleme makinesi de konulması için teşekkür eden şirkete verilecek imtiyazatın tesbit olunması (BOA, H-27.04.1289).

yılında Boyabatlı Tüfenkçioğlu Ali'nin Boyabat'ta bir kereste fabrikası kurma girişimi olmuştur¹⁹ fakat devamında her iki işletmenin de akıbeti ile ilgili bir bilgiye rastlanamamıştır. Başağaoğlu (2002:16)'nın Mehmet Said (1922)'den aktardığına göre Cumhuriyet öncesinde Sinop'ta faaliyette olan iki kereste fabrikası ile on beş su atölyesi vardır. Tarkan (1941: 87-88) ise Cumhuriyetin ilk yıllarında isimlerini vererek kereste fabrikası sayısını üçe çıkarmıştır. Bunlar: Zingal Kereste Fabrikası²⁰, Çakıroğlu Kereste Fabrikası ve Çayağzı Kereste fabrikasıdır.

Çayağzı Kereste Fabrikası: Kırk yıl önce kurulmuştur. Buhar gücüyle çalışmaktadır. Değeri 20.000 liradır. Sahipleri Mehmet ve Ali Öküzöğlu'dur. Fabrika günlük 10 m³ üretim yapmaktadır. 1941 yılında kereste temin edilemediği için üretime ara verilmiş, fabrika sahipleri kereste temin ettikleri zaman fabrikayı tekrar faaliyete geçireceği hakkında bilgi vermişlerdir.

Çakıroğlu Kereste Fabrikası: Kırk yıl önce kurulmuştur. Buhar gücüyle çalışmaktadır. Değeri 30.000 liradır. Sahibi Halil Oğuz karısı Bedriye Oğuz'dur. Günlük üretimi 15 m³'tür. İmal ettiği keresteyi Samsun ve İstanbul'a satmaktadır. Çakıroğlu iskelesinde bulunan kereste fabrikası ile ilgili olarak Osmanlı arşiv belgelerindeki kayıtlar ile Tarkan (1941)'ın verdiği bilgiler örtüşmektedir. Fakat arşiv kayıtlarına göre iki fabrika olma ihtimali de vardır. Çünkü fabrikanın sahibi olarak iki farklı isim geçmektedir. Eğer fabrika el değiştirmediyse Çakıroğlu iskelesinde iki fabrika mevcuttur ve bunun biri Rus bombardımanında kullanılmaz hale gelmiş, diğeri de Oğuz ailesi tarafından satın alınarak kullanılmaya başlanmış olabilir²¹. Alaçam (1982) ise bunlara 3116 sayılı Orman Kanunundan önce kurulduğunu iddia ettiği Sinop Çatakcayı Ağzı kereste fabrikasını ilave etmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan önce kurulan bu fabrika lokomotifle²² çalışmaktadır ve katraklarla üretim yapmaktadır (Alaçam, 1982:29).

Sinop ve çevresi her ne kadar hammadde bakımından zengin olsa da el hızarlarıyla ve atölyelerde yapılan üretim yeterli olmamaktadır. Ayrıca el hızarlarıyla standart ölçülerde kereste imal edilememesi bu tür sanayi girişimlerini daha önemli hale getiriyordu. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle ülkemizde

¹⁹ Boyabatlı Tüfenkçioğlu Ali'nin Boyabat'da bir kereste fabrikası ve un değirmeni inşası için izin talebi (H-29.12.1300).

²⁰ Bu fabrika ileride ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı için burada yer verilmemiştir.

²¹ Tebea-i Devlet-i Aliyye'den Heci Yordan'ın Sinob'da Çakıroğlu iskelesinde inşa etmiş olduğu ateşle müteharrik kereste fabrikasını, şeriki Rusya tebeasından Eskeryakas'a bey etmek istediğini havi müracaatı (BOA, H-08.02.1326). Sürgün İsparyadis'in Sinob dâhilindeki Çakıroğlu İskelesi'nde bulunan kereste fabrikasının Rus bombardımanında tamamen yandığı ve içindeki alet ve makinelerin kullanılmaz durumda olduğu (BOA, H-15.09.1336).

²² Lokomotif: Yakıtı odun olan buharlı makine.

başlayan yabancı sermaye yatırımları; gerek odun hammaddesinin madencilikle karşılaştırıldığında kolay elde edilir durumda olması, gerekse geniş bir kullanım alanının bulunması nedeniyle ormancılık konusuna ilgi göstermektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ormancılık, 1870 yılında çıkarılan Orman Nizamnamesine göre sürdürülmekte, belirli büyüklükteki bir orman sözleşme yapılarak özel kişiler tarafından işletilmektedir²³. Bu işletmeler kısa ve uzun vadeli sözleşmeler şeklinde gerçekleşmekteydi. Kısa vadeli sözleşmeler Başmüdürlükler, uzun vadeli sözleşmeler ise Merkez tarafından yapılmaktaydı. Bolu, Kastamonu, Sinop ve Zonguldak ormanları böyle bir sözleşme ile Ziraat Vekaleti tarafından 21/03/1926 tarihinde Karadeniz Türk Orman İşletme Anonim Şirketi namına Baron Groedel'e²⁴ (Foto 1-2) ihale edilmiştir (Esin, 2016:140).

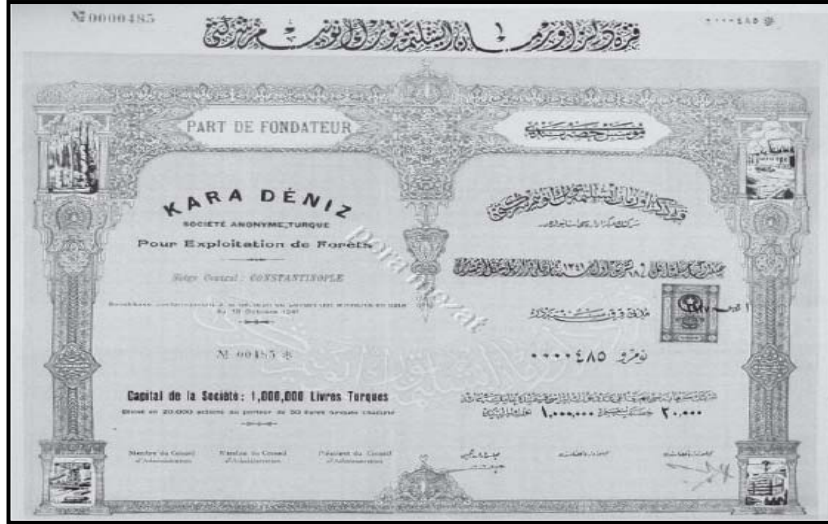

Foto 1: Karadeniz Orman Şirketi'ne ait hisse senedi (Esin, 2016:140).

²³ Kastamonu, Bolu, Sinop ve Zonguldak'taki ormanların Karadeniz Türk Orman İşletme Anonim Şirketi tarafından işletilmesi (BCA, M-31.03.1925).

²⁴ Baron Hermann Groudel 1926 yılında bu imtiyazı almış olsa da, bu kişi ülkemize çok daha önce gelmiş ve ormanlarla ilgili çalışmalar yürütmüştür. Refet, Cemil, A. Mithat, Hermann Groedel, Otto Groedel, Stephan Doleyna ve Dr. Charles Schroker tarafından kurulacak 1,5-3 milyon lira sermayeli "Kastamonu ve Bolu Orman Şirketi"nin nizamname taslağı 12.2.1918'de Sadaret'e sunulur ve Şura-yı Devlet'in incelemesi sonucu 15.7.1918'de tadilen kabul edilir. Teminat akçesi olarak İtibar-ı Milli Bankası'nın verdiği kefalet ve taahhüt senedi kullanılır. Dâhiliye'ye gönderilen 18.7.1918 tarihli yazıya göre, amenajman çalışmaları için Avusturya-Macaristan'dan on mühendis gelir. İhalenin ölçeği genişlemiş, muhtemelen 8 milyon m³'e çıkmıştır. Bu rekor rakam, Kastamonu ormanlarından elde edilebilecek yıllık kerestenin 36 katıdır (Esin, 2016:138).

Ormanlar bu durumdayken Teşvik-i Sanayi Kanunu ve sözleşmeli orman işletme yöntemiyle birlikte fabrikasyon biçiminde kereste endüstrisi 1923'ten itibaren sürekli olarak gelişmiş ve yüksek kapasiteli fabrikalar kurulmaya başlanmıştır.

2. TÜRKİYE KİBRİT İNHİSARI VE SİNOP KİBRİT FABRİKASI²⁵

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye'de yatırım yapmak isteyen yabancı şirketler girişimlerine başlamışlardı. Türkiye'de kibrit üretimi için yapılan tekel ihalesine yedi farklı ülkeden on dört firma katılmış ve ihale iki aşamalı olarak Kasım ayında sonuçlandırılmıştır. İhaleyi, küçük ve yeni bir Belçika firması olan S. A. Usines Allumettiere des Flanders kazanmıştır. Bir süre sonra unvanını "Societe General Allumettiere et Forestiere" (SOGALFOR) olarak değiştiren bu şirketin, en büyük ortağı ve genel müdürü ise Robert De Bodt'dur.

Bu şirketle yapılan 25 yıllık inhisar anlaşmasının bazı maddeleri şunlardır (Anonim, 1926):

- Anlaşma 1 Mart 1925'te başlayıp 1 Mart 1950'de sona erecek,
- Şirketin merkezi İstanbul, Ankara ya da İzmir'de olacak,
- Şirket yönetim kurulunda Türk üyelerin sayısı bir fazla olacak ve hisse-lerin yarıdan fazlasına bu Türk üyeler sahip olacak,
- Şirket anlaşma tarihinden itibaren 3 (üç) yıl içinde Türkiye kibrit tüketimini karşılayabilecek kapasiteye sahip ve en son sistem makinelerden oluşan bir fabrika kuracak,
- Fabrikanın inşaatı bitene kadar şirketin yurt içindeki kibritleri karşılamak için yurt dışından getireceği kibritler gümrük vergisinden muaf tutulacak,
- Kibrit fabrikası için gerekli uzmanlar dışında şirkette çalışan memur ve işçiler Türk olacak,
- Şirket, hükümete anlaşmanın birinci senesinde 1.300.000 lira ve ikinci senesinden 25. senenin sonuna kadar yıllık 1.740.000 lira ödeyecektir.

Foto 2: Sinop ve çevresindeki ormanları işletme imtiyazı alan Baron Hermann Groudel (www.museumoffamilyhstory.com).

²⁵ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için: Kaya ve Yılmaz. (2016). Sanayide Yer Seçimini Etkileyen Faktörlere Bir Örnek; Türkiye Kibrit İnhisarı ve Sinop Kibrit Fabrikası. Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı:35, ss:107-130.

Şirketin fabrikada hammadde olarak yerli odun kullanmayı taahhüt etmesi anlaşmanın en önemli maddelerinden birisidir. Türkiye adına Maliye Bakanı Çankırı Milletvekili Mustafa Abdülhalik Bey ile merkezi Brüksel'de bulunan Ozin-Allumetier de Flandre S.A. vekili ve murahhas üyesi Monsieur Robert de Bodt arasında 8 Aralık 1924 tarihinde imzalanan sözleşmeyle, verilen kibrit tekeli uygulamak üzere, Monsieur Robert de Bodt tarafından 8 Ocak 1925 tarihinde Türkiye Kibrit İhisarı T.A.Ş. kurulmuştur.

Şirketin idare merkezi İstanbul'dadır. 1 Nisan 1925 tarihinde 600.000 TL sermaye ile faaliyete geçen bu şirkette, yönetim kurulu başkanlığına, Chester demiryolu projesine de aracılık yapmış olmasından dolayı Çeter Emin diye anılan Emin Bey, Umum Müdürlüğe ise Cemal Hüsnü (Taray) getirilmiş ve böylece şirketin kontrolüne Türkler sahip olmuştur (Kaya ve Yılmaz, 2016:111). Şirket ortakları arasında İsmet İnönü, Celal Bayar, Yunus Nadi vb. gibi önemli kişiler bulunmaktadır (Ökçün, 1997:51).

Şirketin sermayesi 600.000 TL iken, 1927'de fabrika inşaatı için 1.200.000 TL'ye çıkarılmıştır. 30 Nisan 1927 tarihli hissedarlar genel kurulunda temsil olunan hisselerin dağılımı şöyledir (Tablo 2):

Tablo 2: Türkiye Kibrit İhisarı TAŞ hisselerinin 1927 yılında hissedarlara dağılımı.

Hissedar Adı	Hisse Sayısı	Hissedar Adı	Hisse Sayısı
Societe Generole Allumetiere et Forestiere	2.900	Türkiye İş Bankası	1.833
Monsieur Paul Phillipart	100	Türkiye Ziraat Bankası	800
Monsieur Robert de Bodt	100	İtibar-ı Milli Bankası	333
Monsieur Victor Beaussillon	100	Mehmet Emin Bey	267
Monsieur [?] Desire de Bodt	100	İsmet Paşa (İnönü)	200
Monsieur Edgard de Bodt	100	Hazine-i Celile	176
Monsieur Herman Tierlinck	100	Mahmut Celal Bey (Bayar)	80
Monsieur Leon Massoux	100	Yunus Nadi Bey	80
Monsieur Louis de Hombre	100	Cemal Hüsnü Bey	80
Monsieur Pierre Honneille	100	Cevdet Bey	30
Monsieur J. Delmalle	100	Alieddinzade Ethem Bey	50
Monsieur Armand Deproux	100	Toplam	7.929

Kaynak: (Kaya ve Yılmaz, 2016:35)

Şirketle yapılan anlaşmaya göre fabrikada yerli odun kullanılacak olması, bu madde gereği fabrikanın hammaddeye yakın bir yere kurulması mecburiyetini doğurmuştur. O dönem Türkiye'sinde ulaşım şartları düşünüldüğünde Karadeniz Bölgesi'nde Sinop yöresi; gerek gür ormanları, gerekse bunların kıyıya yakın olması deniz ulaşımına uygunluk açısından ön plana çıkıyordu.

Türkiye Kendi Kibritini Üretecek

Kibrit Tekeli tarafından yapımı taahhüt edilen fabrikanın yer tespiti için Bolu-Kastamonu bölgesinde inceleme yapmak üzere 2 Belçikalı uzman, bir Türk orman mühendisi ve iki araştırmacıyı içeren bir heyet oluşturuldu. Bu bölgenin seçilmesinin sebebi ormanlara yakınlığı ve deniz ulaşımının kolaylığıdır. Fabrikanın yıllık kapasitesi 125.000 kutu olacaktır (Levant Trade Review, 1925:420).

Bu dönemde Sinop'ta bulunan Zindan ve Çangal ormanları Kastamonu, Bolu, Sinop ve Zonguldak illerindeki ormanları işleten Müteahhid Baron Groudel'e kiralanmıştı. Fakat Baron Groudel sözleşme şartlarını yerine getirmediği için sözleşmesi iptal edilmişti. Bu ormanlarda diğer ağaçlara nazaran aynı öneme sahip olmayan kibrit imaline uygun 1.200.000 m³ köknar ağacı bulunması nedeniyle Kibrit İnhisarı A.Ş.'nin fabrikayı Sinop'ta yapması karşılığında Baron Groudel ile yapılan sözleşme üzerinden % 25 indirim uygulanarak Zindan ve Çangal ormanları Türkiye Kibrit İnhisarı A.Ş.'ye Bakanlar Kurulu kararı ile kiralanmıştır (B.C.A., 06/01/1926). Fabrikaya hammadde sağlamak için de Sinop ilinin Ayancık ilçesinde Zindan ve Çangal Ormanları T.A.Ş. (ZİNGAL T.A.Ş.) kurulmuştur. Bu şirket çok büyük ölçüde, Belçikalı ana şirket (SOGALFOR) ve yakınlarının kontrolünde bulunuyordu. Ayancık'ta Çangal ormanlarından Ayancık kıyısına tomruk taşımak üzere Avrupalı şirketler tarafından bir havai hat inşa edilecekti. Bu hat 1927 yılı sonunda çalışır duruma getirilecek, bu sayede Sinop'ta kurulacak fabrikanın tüm hammadde ihtiyacı elde edilecektir (SATMA, 1927:4).

Belçika Firması Kibrit Fabrikası Kuracak

Yapılan anlaşma ile fabrika kurmayı kabul eden Kibrit Tekeli Şirketi müdürünün açıklamasına göre bir ay içinde Sinop'ta kibrit fabrikası inşaat çalışmaları başlayacaktır. Sadece iç tüketimi karşılayacak olan fabrikanın planları hazırlanmıştır. Fabrika daha sonra ihraç da yapabilecektir (Levant Trade Review, 1926:236). 1926 yılında Sinop'taki fabrikanın inşaatına başlanmıştır. Makinelerin çalışacağı ana bölümlerin toplamı 4500 m² olmak üzere mağazalar, diğer binalar ve ofislerle birlikte fabrika yaklaşık 6200 m² bir alan kaplaması planlanmıştır (Foto 3-4). Ayrıca deniz ulaşımının sağlanabilmesi için kıyıda yaklaşık 220 metre uzunluğunda bir iskele inşa edilmişti (SATMA, 1927:4). Fabrika inşaatında yerli işçilerle beraber yurtdışından getirilen yabancı işçiler de çalışmışlardır (Foto 5-6).

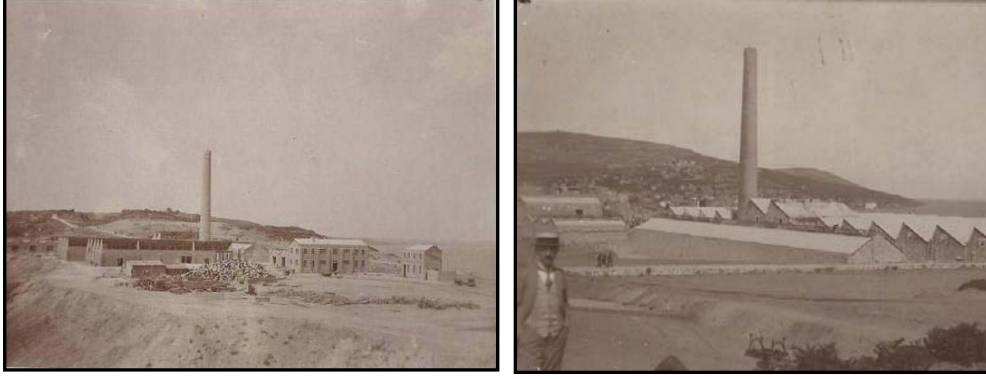

Foto 3-4: Sinop Kibrit Fabrikası yerleşkesinden görünüm (Z.Z. Özcanoğlu Arşivi).

Foto 5-6: Sinop Kibrit Fabrikası inşaatı için yurtdışından gelen yabancı uzman ve işçiler (Davy Vandevinne Albümü).

Türkiye'nin ilk sanayi yatırımlarından olan Sinop Kibrit Fabrikası'nın inşaatına başlanmasıyla ulusal basında da fabrika hakkında sık sık haberler çıkmaya başlamıştır.

Kibrit Fabrikası

Sinop'ta bir kibrit fabrikası tesis edilmektedir. Fabrika en son sistem makinelerle teçhiz olunmuştur. Fabrikanın Avrupa'dakiler kadar mükemmel olması için mesai sarf edilmektedir. Sinop'taki fabrika, bütün Türkiye istihlakatına (tüketimine) kâfi derecede kibrit temin ettikten başka ihracat bile yapabilecektir. Kibrit İhisarı Şirketi, Sinop Kibrit Fabrikası'nın makinelerinin montajını yapmak üzere dün Almanya'dan dört mühendis getirtmiştir (Cumhuriyet, 15 Ağustos 1927).

Sinop Kibrit Fabrikası

Kibrit İnhisarı tarafından Sinop'ta kurulan kibrit fabrikasının inşaatı sona ermiştir. Bu fabrika memleketimizin kibrit ihtiyacını karşılayabildikten başka dış memleketlere ihracat da yapabilecektir. Yangın tehlikesini önleyecek tedbirler alınarak yapılan binanın duvarları beton, çatısı demirdendir. Fabrikanın bacası kırk metre yüksekliğindedir. Şimdilik kısa bir süre için yabancı işçilerin çalışacağı fabrikada dört ay sonra bunlar da yerlerini Türk işçilerine terk edeceklerdir (Cumhuriyet, 13 Aralık 1927).

Fabrika Sinop'un iktisadi hayatı için büyük önem taşımaktadır. Cumhuriyetin ilk büyük tesislerinden birinin Sinop'a yapılması Sinoplular tarafından büyük mutlulukla karşılanmıştır. 18 Haziran 1926 tarihinde Kibrit Fabrikası'nın Sinop'ta açılması nedeniyle Sinop halkı adına Bakanlar Kurulu'na teşekkür telgrafı dahi çekilmiştir (B.C.A., 18/10/1926).

İnşa sahasının fabrika yapımına uygun olmadığı, şirketin ucuz malzeme kullandığı gibi söylentiler çıksa da fabrika inşaatı devam etmiştir. Nitekim fabrikanın tamamlanması ve faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra sorunlar çıkmaya başlamış ve bir süre sonra fabrika üretimini durdurmak zorunda kalmıştır.

Sinop fabrikasında 188 çatlak varmış, şimdi de bir tarafı yıkıldı!

Memleketimizde kibrit yapmak üzere iki sene evvel Sinop'ta bir fabrika inşa edilmişti. Bu fabrika killi bir arazi üzerine yapıldığı için pek az bir müddet sonra da fabrikanın duvarlarında bazı çatlaklar hâsıl olmuştur. Bunun üzerine fabrika inşaatı tamamlandığı halde işletilmemiştir. Denize nazır cephesi ahiren tamamen yıkılmıştır. Martin onunda fabrika müdürü duvarlardaki çatlakların 188'e baliğ olduğunu görmüş, keyfiyeti alâkadar makama bildirmiştir.

Fabrika müdürü Besim Bey beş gün evvel şehrimize gelmiş, Kibrit İnhisarı müdürü Tahir Kevkep Bey bu hususta malûmat vermiştir. Besim B. fabrikanın denize nazır cephesi ile kutu ve imal dairelerinin yıkılması üzerine derhal Sinop'a gitmiştir (Vakit, 3 Nisan 1929).

Şirket yönetimindeki Türkler, fabrikanın kurulmasını hızlandırmak amacıyla, kibrit ithalatının yüksek fiyatla Belçika'daki ana şirket (SOGALFOR) fabrikasından yapılmasına rıza göstermişlerdi. 1925 yılının ikinci yarısından itibaren buradan ithal edilen kibritler Türk pazarına hâkim oldular. Buna rağmen, Belçikalı şirket fabrika ile ilgili girişimleri çok ağırdan alıyordu. Fabrikanın kurulup üretime geçmesini geciktirerek, kibrit ithalatından kaynaklanan bu kârlı durumuna devam etmek istiyordu. Bu ise şirket yönetimindeki Türklerle Belçikalılar arasında anlaşmazlık doğuruyordu. Belçikalı şirketin fabrika inşaatını geciktirerek kibrit ithaline devam etmek istemesi şirkete karşı önemli tepkilere neden olmuştu.

Nisan 1928'de şirket içinde yer alan Belçikalıların hisseleri SMC (Swedish Match Company) şirketi kontrolünde bulunan The American-European Match Corporation tarafından alındı. İsmi The American-Turkish Investment Corporation (ATIC) olarak değiştirilen bu şirket SMC'nin sahip olduğu International Match Corporation'ın bir alt kuruluşuydu. Bir süre daha devam eden müzakerelerden sonuç alınamayınca 2 Haziran 1928'de, Türk Hükümeti öngörölmüş olan hükümleri yerine getirmediğinden dolayı, şirketin kontratını feshetti. Şirketin kibrit tekeli ile ilgili görevi ise geçici olarak Maliye Vekâleti'ne devredildi.

Dönemin Hükümeti kibrit fabrikası kurmak için Mayıs 1929'da meclisten yetki aldı. Kibrit fabrikasının kurulacağı yer olarak yine en güçlü aday Sinop olarak ön plana çıkmaktaydı. Çünkü eski fabrikanın tüm makineleri Sinop'taydı ve Sinop çevresinde kibrit yapımına uygun ağaçlar vardı.

Kibrit Fabrikası bu sene gene Sinop'ta açılacak

Kibrit inhisar idaresinin bu sene içinde bir kibrit fabrikası açacağını yazmıştık. Kibrit Fabrikası gene Sinop'ta açılacaktır. Kibrit İnhisarı bunun için mahallinde tetkikat yapacaktır. İdarenin tetkit heyeti reisi Hüseyin Avni B. dün bu maksatla Sinop'a hareket etmiştir (Akşam, 28 Haziran 1929).

Orman Tetkikati

Sinop ve Ayancık ormanlarında tetkikat yapan heyet bugün şehrimize avdet etmiştir. Heyet oralardaki ormanlardaki kerestenin kibrit çöpü imaline en müsait olduğu neticesine varmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 17 Eylül 1929).

Türkiye yeni kuracağı kibrit fabrikası için çalışmalar yaparken şirketle devlet arasındaki ihtilafların uluslararası finans çevrelerinde Türkiye'nin imajını kötü yönde etkileyebileceği yolundaki uyarılar üzerine, Hükümet şirketle uzlaşma yolunu seçti ve 1929 sonbaharında pazarlıklar yeniden başladı. Bu sefer görüşmeler İnhisar Şirketindeki Belçika hisselerini satın alan ATIC'i kontrol eden IMCO yetkilisi Ernest Hoffman tarafından yürütöldü. Türkiye, nihayet 14 Haziran 1930 tarihinde ATIC ile bir anlaşmaya varır. Bir gün sonra TBMM'de görüşölerek kabul edilen bu anlaşmanın ana nitelikleri şöyleydi (Arol, 2004:145-149):

-Türkiye, kibrit, çakmak ve benzeri tutuşturucuların üretim, ithal, ihraç ve satış haklarını 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren 25 yıl için ATIC'e vermektedir.

-Bu inhisar hakkına karşılık olarak ATIC iki yıl içinde İstanbul ili içinde ölkö tüketimine yetecek bir fabrikayı işletmeye açacaktır.

-Ayrıca imtiyaz süresinde her yıl 1.750.000 TL kira verecektir. Gümrük ve diğer vergilerden muafiyet karşılığı olarak her yıl ayrıca 50.000 TL ödeyecektir.

-Bunlar dışında, ATIC, Türkiye'ye %6,5 faizle ve 25 yıl süreyle 10.000.000 dolar borç vermeyi kabul etmiştir. (Bu anlaşma ile alınan 10.000.000 dolar Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulması için sermaye olarak kullanılmıştır).

-Kibrit üretimi için gerekli odunları (kütükleri), önceki anlaşmadan farklı olarak Türkiye'deki mevcut odunların kalitesinin iyi kibrit çöpü yapmaya olanak vermemesi nedeniyle dışarıdan getirtebilecektir.

ATIC sözleşme hükümlerine uyarak İstanbul Büyükdere'de Türkiye'nin ilk kibrit fabrikasını hizmete geçirmiştir. Daha da önemlisi ATIC, kuracağı kibrit fabrikasında yerli odun kullanma mecburiyetini son anlaşmaya koydurumayı başarmasının ardından, yeni fabrikanın Sinop veya başka bir il yerine İstanbul'da olması konusunda da ısrarcı olmuş ve bunu başarmıştır. Çünkü anlaşmadan elde ettiği imtiyazla kibrit hammaddesi olan odunu ülke dışından getireceği için İstanbul; pazara yakınlık, ithalat-ihracat, yükleme-boşaltma ve sevkiyat için ideal bir konuma sahipti.

ATIC şirketinin yeni fabrikayı İstanbul-Büyükdere'de kurmasıyla Sinop'taki fabrikanın tekrar açılma ihtimali de tamamen ortadan kalkmıştır. Tekrar faaliyete geçmeyen Kibrit Fabrikasının bacası uzun yıllar Sinop'ta adeta bir sembol olarak varlığını sürdürmüştür. Böylece Sinop, Kibrit Fabrikası girişiminin akamete uğraması ile Türkiye'nin ilk sanayi şehirlerinden biri olma fırsatını kaybetmiştir²⁶.

3. AYANCIK ORMAN İŞLETMESİ / ZİNGAL T.A.Ş.²⁷

Ülkemizde 1923-1938 döneminde çeşitli boyutlarda 32 kereste fabrikası kurulmuştur (Çağlar, 1979:178). 12 Haziran 1926'da yapılan anlaşma çerçevesinde 1929 yılında Ayancık ilçe merkezinde kurulan kısaca ZİNGAL olarak anılan Zindan ve Çangal Ormanları Anonim Şirketi bunların en önemlilerinden

²⁶ Arşivlerde üzerinde "Sinop Kibritleri" yazan kibrit kutusu fotoğraflarının varlık sebebi; kibrit üretiminin Sinop'ta yapılacağı planlanarak ambalajlar hazırlanmış, Sinop'taki fabrika heyelan nedeniyle üretime geçemeyince, elde kalan kutuların (ziyan olmasın diye) İstanbul-Büyükdere'de inşa edilen kibrit fabrikasında kullanılmasından kaynaklanmıştır.

²⁷ Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için:

Kaya, M. (2011) Türkiye'nin İlk Sanayi Kasabalarından Biri: Ayancık (Sinop), Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Kaya, M. (2015) Ayancık ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bil. Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun.

biridir. Merkezi İstanbul olarak kurulan şirketin kurucuları Çangal ve Zindan ormanlarını işletme ayrıcalığına sahip bulunan Türkiye Kibrit İnhisarı T.A.Ş. ile Türkiye İş Bankası ve merkezi Brüksel'de bulunan Ozin-Allu Metier de Flandre şirkettir (*Tablo 3*). Şirketin sermayesi 1.500.000 TL'dir (Ökçün, 1997:47).

Tablo 3: Zingal Şirketi 'nin 1929 yılındaki ortakları ve payları.

Yatırım Yapan	Temsilcinin Adı	Pay
Société Anonyme Pour La Participation Aux Industries Du Bois	Tevfik Ali Bey	7.000
Société Forestiere Belge	Jean Borginon	4.300
S.A. Pour l'Industrie Du Bois Contreplaqu	Asım Süreyya Bey	4.000
Co Congolaise Pour l'Industrie Du Bois Et Du Heudle Au Congo	Cevat Cemal Bey	4.000
Monsieur Désiré de Bodt	Yunus Nadi Bey	800
Robert de Bodt	Yunus Nadi Bey	800
Terman Teirlinck	Yunus Nadi Bey	800
Monsieur Joseph Deschepper	Yunus Nadi Bey	800
Jean Massoux	Yunus Nadi Bey	800
Monsieur Paul Phillipart	Yunus Nadi Bey	800
Victor Beausillon	Pomi	800
Monsieur Paul Beausillon	Pomi	800
Jean Borginon	Pomi	800
Patric Deschepper	Kendisi	800
Société Industrielle et Financière Belge	Hamit Bey	400
Ali Rona Bey	Kendisi	100
Ahmet Hamdi Bey	Kendisi	100
TOPLAM		27.900

Kaynak: (Kaya, 2011:38)

Zingal Şirketi, Zindan ve Çangal ormanlarını 50 yıl boyunca işletme hakkını aldıktan sonra bu ormanlardan üreteceği tomrukları işlemek üzere Ayancık ilçe merkezine o günün ölçülerine göre çok büyük kapasitede ve modern bir kereste fabrikası kurar. Fabrikada üretilen kerestenin kolayca deniz yoluyla taşınabilmesi için fabrikanın kurulduğu Ayancık Çayı'nın doğusunda kalan kesime şirket tarafından küçük bir iskele ile 60 m uzunluğunda bir vinç kurulmuş ve bu vinç vasıtası ile yükleme ve boşaltma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Çam, köknar, kayın, meşe ağaçlarından kereste, bunun dışında arı kovanı,

şeker sandığı (Şeker fabrikaları için kesme şeker ambalajı), yumurta talaşı, yumurta sandığı, mobilya (siparişe bağlı) üretilmiştir. 1934 yılında Zingal Kereste Fabrikası'nda ülkemizdeki ilk parke fabrikası kurulmuş ve üretime başlamıştır (Kantay, 1986:53). Bunların dışında fabrikada fıçı, kayık, süpürge sapı, ahşap portatif ev üretimi de yapılmıştır. Hatta Zingal şirketi imal ettiği bu hazır evlerle fuarlara bile katılmıştır. Zingal Şirketi teslim aldığı orman sahasını normal üretimin 3-4 katı daha yüksek bir oranda kullanmış ve ormanlar hızla bozulmaya ve servetçe azalmaya başlamıştır. Verim gücünün üstünde yapılan ağaç kesimi ormanların yapısını bozmuştur. 1939 yılında yaşanan önemli hasar bırakan sel felaketine sebep olarak da bu aşırı kesim gösterilmiştir. Ormanlar devlet işletmelerince işletilmeye başlandığında, Zingal şirketinin 160.000 m³ üretimle çalıştığı ormanlarda yıllık tahmini üretim 30.000 m³ olarak saptanmıştır (Çağlar,1979:180). Zingal Şirketi'nin ormanı kullanım süresi 50 yıl olarak belirlenmesine rağmen 1 Haziran 1937 tarihi itibarıyla yürürlüğe konulan 3116 sayılı Orman Kanununun 5. maddesi, işletilmeleri ihale edilen devlet ormanları için şu esası koymuştur: *"3116 sayılı Orman Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten evvel mukavele ile işletilmeleri eğer mukavelelerindeki müddetler daha evvel hitam bulmuyorsa nihayet on seneyi geçmemek üzere İcra Vekilleri Heyeti kararıyla bu şahıslar uhdesinde bırakılabilir."*

Bu kanun hükmüyle Zingal Şirketi ile Tarım Bakanlığı arasında 1926 yılında imzalanan anlaşma 1937 tarihinden itibaren on yıl için yani 1947 yılına kadar yürürlükte bırakılmıştır. Bu nedenle 1976 yılında bitecek olan elli yıllık süre 31.05.1947 tarihine alınarak anlaşma süresi elli yıldan yirmi bir yıla indirilmiştir. Fakat bu son süreye de uyulmamış, şirketin orman içi temizlik çalışmalarını ve gerekli ağaçlandırma çalışmalarını yapmadığı gerekçesiyle anlaşma 14 Mart 1945 tarihinde tek taraflı olarak feshedilmiştir. Böylece anlaşma süresi 18 yıla indirilmiştir²⁸. 1945 yılında devletleştirildikten sonra Ayancık Kereste Fabrikası ismini alan fabrika 1970 yılında Orman Bakanlığı bünyesinde kurulan Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü'ne (ORÜS) devredilmiştir. Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü, 1983 yılında bir İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir. Ayancık Kereste Fabrikası kendi alanında Türkiye'nin en önemli işletmesidir. Uzun yıllar boyunca piyasa fiyatlarının belirlenmesinde dahi etkili olmuştur.

²⁸ Samsun'un eski belediye başkanı Kemal Vehbi Gül'ün verdiği bilgiye göre; Zingal şirketi devletleştirme kararına karşı uluslararası tahkime gitmiş, böylece aradaki anlaşmazlık o dönemde Türkiye'nin ilk uluslararası davalarından biri olmuş, davanın seyri Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde uzun yıllar ders konusu olarak okutulmuştur. (Kendi ifadesiyle) Sayın Kemal Vehbi Gül Mülkiye'de bu dersi gören öğrencilerden biridir.

Ayancık Kereste Fabrikası keresteye %10 dolaylarında zam yapınca piyasada kereste fiyatları % 20 artış gösterdi. Kereste fiyatlarındaki artış parke fiyatlarına da yansdı. Parke fiyatları %15 arttı... (Milliyet, 02.12.1982)

ORÜS'e bağlı fabrikalar 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınmış ve 1993 yılında ORÜS Orman Ürünleri Sanayi Anonim şirketi olarak ana Sözleşmesi yayımlanmıştır. Özelleştirme gerekçesi olarak; verimliliği ve üretkenliği artırmak, modern üretim teknolojisini ve yönetim tekniklerini artırmak, mülkiyeti tabana yaymak, yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla uluslararası düzeydeki ekonomik ve siyasal bağları geliştirmek gibi konular ortaya konulmuştur. ORÜS'e bağlı en büyük kereste fabrikası olan Ayancık Kereste Fabrikası 05.02.1996 tarihinde Ayancık Belediyesi-Önder Ortak Girişimi'ne 200 milyar liraya satılmıştır. Özelleştirme sonrasında *Ayorsan* ismini alan fabrika 123 kişi ile üretime başlamıştır (Topçu, 2004:46). Üretim kereste ve yonga levha servisinde devam etmiş, parke servisi çalıştırılamamıştır. Fabrika özel sektör tarafından bir süre işletildikten sonra üretim durdurulmuştur. Belirli dönemlerde küçük ünitelerle üretim yapan fabrika, günümüzde hurda olarak satılarak büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.

Ayancık şehrinin gelişmesinde Zingal şirketinin katkıları çok önemlidir. Zingal Şirketinin fabrikaya hammadde taşımak için kurduğu ulaşım sistemleri sayesinde Ayancık kırsalında yaşayan köylüler şehre kolayca ulaşma imkânı bulmuşlardır. Halen kullanılan birçok köy yolu, 1960'lı yıllarda kamyon taşımacılığına geçildiğinde kamyonların tomruk taşıyabilmesi için açılan yollardır. Şirketin iş merkezi olan Çangal'da mühendisler, memurlar, işçiler ve ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik sinema salonu, okul, kantin vb. birimler kurulmuştur. Halk birçok ihtiyacını fabrika için kurulan tesislerden karşılamıştır. İlçede yaşayan insanlar fabrikanın kurduğu hastanede tedavi olmuş, mağazadan ihtiyaçlarını karşılamışlardır. İlçe merkezinde gerek fabrikanın gerekse fabrikada çalışmak üzere aileleriyle birlikte gelen yabancıların etkisi her alanda kendini hissettirmiştir. Eğitim, spor, giyim, sosyal hayat, mimari gibi birçok alanda hızlı bir ilerleme yaşanmıştır. Orman köylüsü ile birlikte ilçe halkı ekonomik olarak kalkınmıştır. Ayancık o dönemde küçük bir Avrupa kasabası kimliğine bürünmüştür. Fabrika çalıştığı dönemde Ayancık ve yakın çevresinin hatta Sinop'un en önemli iktisadi teşekkülüdür. Fabrika doğrudan ya da dolaylı olarak birçok insana iş imkânı sağlamıştır. Fabrikanın çalıştırdığı yerli ve yabancı işgücünün yanı sıra yaratılan ek kaynaklar sonucu yerleşme ekonomisinde ticaret, hizmet ve ulaştırma gibi sektörlerde önemli gelişmeler sağlamış, fabrika her dönem kentin sosyal ve ekonomik yaşamında belirleyici faktör olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: Bazı yıllarda Ayancık Kereste Fabrikası personel sayısı.

Yıl	Memur	İşçi (Daimi)	İşçi (Geçici)	Sözleşmeli	Toplam
1929	34	600	-	-	634
1945	50	1500	300	-	1850
1970	100	710	250	-	1060
1972	-	550	-	-	550
1976	65	735	-	-	800
1986	-	498	-	-	498
1988	56	505	-	-	561
1989	-	499	-	-	499
1990	46	368	-	67	481
1992	4	290	65	37	396
1993	5	250	65	36	356
1994	8	206	65	32	311
1995	7	190	64	30	291

Kaynak: Kaya,2011:49

Fabrika ile birlikte Ayancık'ta o günün şartlarında en modern düzeyde ulaşım sistemleri kurulmuştur (*Tablo 5*). Bu ulaşım sistemleri kullanılarak ormanda kesimi yapılan keresteler fabrikaya ulaştırılıyor, buradan da deniz yoluyla iç ve dış piyasalara ihraç ediliyordu.

Tablo 5: 1942 yılında tomruk nakliyatında kullanılan yollar ve uzunlukları.

Nakliye Çeşidi	Uzunluk (metre)
Hava Nakil Yolu (<i>Foto 7-8</i>)	32.748
Dar Demiryolu Hattı (<i>Foto 9-10</i>)	95.445
Yaş Sürütme Olukları (<i>Foto 11</i>)	17.428
Kuru Sürütme Olukları	6.420
Farklı Sürütme Yolları (<i>Foto 12-13</i>)	215.158
Traktör ile Nakil Yolu (<i>Foto 14</i>)	16.539
Muhtelif Yükleme Rampaları	2.017

Kaynak: Kaya, 2015:187

Foto 7: Havai hat ile tomruk nakli (Ayancık Orman İşletme Arşivi).

Foto 8: Havai hat ile fabrikaya ulaşan tomruklar (Tuncay Karahan Arşivi).

Foto 9: Dekovil hattı ile tomrukların fabrikaya taşınması (Ayancık Orman İşletme Arşivi).

Foto 10: Tomruk yükü üzerind trenle şehre inen köylüler (Umut Ekren Albümü).

Foto 11: Sulu olukta taşınması için oluğa bırakılan tomruk (C. Titeca Albümü).

Foto 12: Ormanda mandalarla tomruk taşınması (Anonim).

Foto 13: Ormanda atlarla (Macar Kadanası) tomruk taşınması (Ayancık Orman İşl. Arşivi).

Foto 14: Ormanda tomruk taşınmasında kullanılan traktörler (A. Z. Çetin Albümü).

Ayancık köylüsü eskiden beri ormancılık işi ile meşgul olduğundan bu konuda oldukça bilgili konumdadır (Foto 15-16). Orman ve Av Dergisinde yayımlanan “Zingal Ormanlarında ve Kereste Fabrikasında Tetkikler” isimli makalede Kutlutan (1938:245) Ayancık'ta ormancılıkla uğraşan köylülerden şöyle bahseder: *Zingal ormanlarında çalışan kesim ve nakliye amelesi bu işte pişmiş ve güzel yetişmiştir. Ellerindeki sapenleri mükemmelen ve hemahenk kullanıyorlar. Üç amele en büyük cüsseli tomrukları kolaylıkla ve süratle yuvarlıyorlar.*

Foto 15: Orman deposunda tomruk istifinde çalışan işçiler (Anonim).

Foto 16: Orman deposunda tomruk istifinde çalışan işçiler (Anonim).

Bu orman işçilerinin yanında ormancılığın bilimsel ve fabrikasyon tarafı adına Zingal, Ayancık'ta bir okul görevi üstlenmiştir. İşletme yurtdışından uzman

usta ve işçi getirtmiş, bu uzmanlar sanatlarını Türk gençlerine öğretmiş ve onları yetiştirmiştir.

Yörenin ormanlarının işletilmesine ilişkin çalışmalar 1928 yılından başlayarak 1929 ve 1930 yıllarında Avusturyalı ve Çekoslovakyalı uzmanlar ile Türk ormancılar tarafından yürütülmüştür. Avusturyalı uzmanların başlıcaları, Frans Hafner, August Loos, Friedrich Zendik, Fr. Steiner, Richard Cieslar ve Friedrich Stark'tır. Çekoslovakyalı uzmanlar ise, Huruby, Weigler, Hein, Larch ve Dr. Pöreny'dir (Kaya, 2011: 63). Ormancılık ve orman sanayi alanında Ayancık bir marka haline gelmiştir. Birçok Türk orman mühendisi yabancı uzmanlarla çalışma imkânı bulmuştur.

Yurtdışından gelen uzmanlarla çalışan Türk işçiler Zingal'den sonra da orman sanayi alanında Türkiye'de aranan kalifiye elemanlar olmuşlardır. 12-13 yaşlarında fabrikaya cıracı olarak giren Ayancıklılar ilerleyen yıllarda çalıştıkları alanda aranan kalifiye elemanlar haline geliyorlardı. Ayancık Kereste Fabrikasının en önemli özelliklerinden biri de neredeyse ihtiyacı olan bütün alet ve makineleri kendi üretebilmesiydi.

Türkiye'de ilerleyen yıllarda kurulan birçok kereste fabrikasının kuruluşunda Ayancık'tan gönderilen imalat ve montaj ustaları görev almışlar, bunlar yeni kurulan fabrikalarda çalışanlara eğitim vermişlerdir. Birçok fabrikaya Ayancık'ta üretilen makineler yollanmıştır. Ormancılık alanında önemli bir staj ve yetiştirme alanı olan Ayancık, orman ürünleri sanayinde uzmanlaşan bir merkez haline gelmiştir.

4. DİĞER ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI

4.1. AYHEL A.Ş. – (Sonrasında) Lider Ağaç Sanayi A.Ş.

1960'lı yılların sonunda yurtdışında çalışan gurbetçilerimiz birikimlerini yatırıma dönüştürmek için kendi memleketlerinde girişimlerde bulunmuşlardır. Sinop'ta bu yatırımlar orman sanayi üzerine olmuştur.

Bunlara en güzel örneklerden biri 1970 yılında Helaldı kasabasında (bugünkü adıyla Güzelkent köyünde) kurulan AYHEL (Ayancık-Helaldı) kereste fabrikasıdır. Fabrika 30 Haziran 1969 tarihinde 169 gurbetçinin ortak teşebbüsü ile 2500 m²'si kapalı olmak üzere toplam 7000 m² alan üzerine AYHEL A.Ş. adıyla kurulmuştur.

1970 yılında üretime geçen fabrika yurtiçi pazara satış yapmasının yanında, yurtdışına da yönelerek 1971-1972 yıllarında Lübnan'a 3500 m³ yarı mamül kayın ihraç etmiştir (*Foto 17-18*).

Foto 17-18: AYHEL Kereste fabrikası inşaat çalışmaları (Haşim Örnek Albümü).

Ayancık Helâldı Ağaç Sanayi A. Ş. ilk toplantısını yaptı

Uzun süredir kuruluş çalışmalarına devam eden Ayancık Helâldı Ağaç Sanayii Anonim şirketi 19 Ekim Pazar günü ilk toplantısını Helâldı merkezinde yapmıştır. Halen 41 ortak üyesi bulunan kuruluşun toplantıya 28 üyesi veya temsilcisi katılmış diğer üyelerin ise Almanya'da çalışan işçilerden olması hasabile iştirakleri mümkün olmamıştır. Toplantıda kurucu heyet bugüne kadar olan çalışmalarını izahla şirketin resmen tescil edildiğini, ilgili bakanlıklardan kuruluşuna müsaade edildiğini ve ticaret odalarına da kayıt işlemlerinin bitirilmiş olduğunu beyanla şirketin artık faaliyete geçmemesi için bir sebep kalmadığını belirtmişlerdir. Toplantıda şirketin bundan sonraki faaliyetleri hakkında görüşmeler yapılmış satın alınan fabrika arsası ortaklar tarafından gezilmiş ve fabrika sahasının etrafını kuşatan tel örgünün bir an evvel çekilmesine ve tabelanın asılmasına karar verilmiştir. Helâldı bucağının kalkınmasında ümit bağlanan Ağaç Sanayii anonim şirketine Gazetemiz başarılar diler (Ayancık Gazetesi, 24.10.1969).

Ayancık—Helaldı Ağaç Sanayii A. Ş. çalışmalarına devam ediyor

Bir süredir kuruluş çalışmalarına devam eden ve 19 Ekim Pazar günü Helaldı merkezinde ilk toplantısını yaparak fiilen faaliyete geçen ve kuruluş işlemlerini bitirmiş bulunan Ayancık—Helaldı Ağaç Sanayii A. Şirketi çalışmalarına devam etmektedir. Ayancık yalı mahallesi şadırvan caddesi 7. numarada Merkez bürosunu kurarak çalışmalarını genişleten şirket bir yandan fabrikanın tesisi plânları üzerinde dururken bir yandan da Jeneratör temini araştırmalarını yapmakta ve ilk anda lüzumlu bazı makinalar üzerinde de etüdler yapmaktadır.

Jeneratörlerin yakında mübaya edilerek Helâldı'da fabrika sahasına monte edileceği ve nahiyede ilk defa bir elektrik ışığının yanacağı haber alınmıştır. Şirketin ortaklarından olan ve fabrikanın da Müdürü olacağı söylenen Hâsan Göksu

hummalı bir çalışmanın içindedir. Şirkete başarılar (Ayancık Gazetesi, 21.11.1969).

Ayancık-Helaldı Ağaç Sanayi Şirketi Ortakları Toplandı

14 Aralık 1969 Pazar günü Ayancık Helaldı Ağaç sanayi şirketi ortakları işyeri olan Helaldı'da bir hasbihal toplantısı yapmıştır. Toplantıda şirketin bu güne kadar olan faaliyetleri izlemiş mali portresi gözden geçirilmiş ve fabrika sahası gezilerek inşa halinde bulunan tesisler tetkik edilmiştir.

Makina dairesi olarak inşaatına başlanılan binanın bir an evvel bitirilmesi, jeneratörlerin montesi hangarların ikmali ve çok kısa zamanda fabrika ile ilgili makinaların mubayaasına karar verilmiştir.

Halen 54 üyesinin bulunduğu şirket, ortak adedini 75 kişide dondurmak niyetindedir. Bilhassa Helaldılıların büyük rağbet göstermekte olduğu yeniden ortak kaydına itibar edildiği görülmektedir.

Bir ay içinde yapılacak süratli çalışmalar neticesinde jeneratörlerin faaliyete geçirilecek enerji temin edilmiş olacaktır. Helaldılı hemşehrilerimiz fabrikanın biran evvel faaliyete geçmesini sabırsızlıkla beklemektedir. Toplantı 4. Ocak'ta yeniden yapılacaktır (Ayancık Gazetesi, 19.12.1969).

Ayancık - Helaldı Ağaç Sanayi A. Ş.'nin Fabrika İnşaatı hızla ilerlemektedir

Kurulduğu günden bu yana fasilasız ve azimli çalışmalar neticesinde halkımızın zihnindeki acaba bu iş olur mu düşüncesini silerek yerine bu iş olur düşüncesini yerleştiren ve gayenin mutlaka gerçekleşeceğini isbat eden olumlu neticeler alınmıştır.

Belki Türkiyede ilk defa köy niteliğindeki bir topluma birlik ve beraberlik ruhunu aşıl原因an bu teşebbüsün yeni kuruluşlara örnek olacağı bir hakikattir. Türkiye çapındaki kalkınma hızına katkıda bulunacak olan bu teşebbüs çevrenin iktisadi kalkınmasını öngörmektedir. Geçim sıkıntısı sebebiyle doğup büyüdüğü yeri terk etmiş iş gücüne sahip vatandaşlara geçim sıkıntısını unutturacak nitelikte gayelerle kurulan Ayancık—Helaldı Ağaç Sanayi A. Ş. Aynı zamanda dağılmış ölü tasarrufu birleştirmek suretiyle tasarruf sahiplerine de kazanç teğmini bakımından verimli olacaktır.

Halkımızın bu ve benzeri teşebbüslerde olumlu fikirlerini iyi niyetlilere destek olarak söylemeleri ve imkânla nispetinde teşebbüse ortak olmaları hem memleket ve hem de şahsi menfaatları bakımından şayanı tercihtir (Ayancık Gazetesi, 02.01.1970).

Ayancık Helaldı Ağaç Sanayi A. Ş.'den

Helaldı'da Ağaç sanayi üzerine bir fabrika kurulmasını öngören 25 sene müddetiyle şirketimizin ani kuruluşu yapılmış beş kişilik kurucu heyetin taahhüt ettiği beş yüz bin (500.000) TL'lik sermaye taahhüdü tamamlanmış olup bu kerre

ilk kurucu ortakların taahhüt hisselerinin halka intikali için ortaklık müddeti 15 Mart 1970 tarihine kadar uzatılmıştır.

Tedrici kuruluştaki da kurucu ortaklık hissesi asgari 5000 TL olup bu meblağı 15 Mart 1970 tarihine kadar aşağıda yazılı bankalardaki şirketimiz hesaplarına intikal ettirenler ortaklığa hak kazanacaktır.

Ani kuruluştaki olduğu gibi kurucu ortaklara herhangi bir menfaat tanınmadığı bildirilir.

Ayancık Ziraat Bankası 641/307 Hesap

Ayancık İş Bankası E/6 Hesap

Türkeli, Ziraat Bankası 641/5 Hesap

Ayancık Helaldı Ağaç Sanayi A.Ş. İdare Meclisi

(Ayancık Gazetesi, 06.03.1970)

AYHEL A.Ş. Olağanüstü Kongresi Yapıldı

Yakın çevrenin yakinen tanıdıkları Sayın Dr.Haşim Örnek'in önderliği ile Kurulan Ayancık Helaldı Ağaç Sanayi A.Ş. kısaltılmış adı ile AYHEL, A.Ş.Helaldı Bucağında bir kereste fabrikası kurmuştur. Bu kuruluşun çevrede yarattığı canlılık ve sosyal faaliyetlerin yanısıra iktisadi durum bakımından da faydalı olması bir an meselesidir. Şöyle ki fabrikanın kayın buharlama fırınları tamamlandığı anda imalat için hiç bir eksiği kalmamıştır dolayısıyla para hareketi de bu andan sonra başlayacaktır.

Bu duruma gelinceye kadar 5 kişinin uhdesinde görülen şirkete para yatıran pay sahipleri 09/05/1971 tarihli fevkalade umumi kongrede yatırdıkları meblağlar karşılığında resmen şirketin ortağı olmuşlardır. Böyle bir eserin meydana getirilmesinde her türlü fedakârlığı yapan başta Sayın Op. Dr. Haşim ÖRNEK olmak üzere bütün ortaklara minnettarız. Çalışır duruma gelen Fabrikanın emin ellere teslimi gerektiğini idrak eden Sayın Şirket ortakları bu ehil kişileri de bünyelerine almayı uygun görerek Türkiye çapında ihtisasları olan Sayın Rasim Demirbaş ve Sayın Hüseyin Güngör'ü imalat ve organizeye selahiyetli kılmıştır. Şirket ortaklarından olan bu iki kıymeti böyle bir vazifeyi kabul ettikleri için tebrik ederiz. Şirketin Fevkalade Umumi Toplantısında Yeni idare Meclisi üyeliklerine Halit Örnek, Hüseyin Güngör, Rasim Demirbaş, Şükrü Büyükbaş, Hasan Göksu, Haşim Yardımcı ve Dursun Büyükbaş getirilmişlerdir.

Kereste Sanayiinde önder olacağına inandığımız bu konudaki özel teşebbüsün dev müessesesi pek yakında ilk mamullerini piyasaya sürecektir ve çevre kalkınması için memleket iktisadiyatına katkıda bulunabilecek kapasite ve kadroya sahiptir. Ayhel A.Ş. sayın ortaklarının yarınlarını garanti edecek bu kuruluşun memleket ve millete hayırlı olmasını dileriz.

Hasan Göksu (Ayancık Gazetesi, 01.05.1971).

1975 yılında fabrika satılmış ve kurucu işçilerin katılım ücretleri ödenmiştir. *Lider Ağaç Sanayi* adını alan işletme 46 işçi 4 yönetici ile çalışmaya başlamış, ürettiği fırınlanmış kayın, kayın parke ve keresteyi İstanbul ve Ankara'da kurdukları satış ofislerinde pazarlamıştır. Fabrikanın kuruluşunu takiben yerleşmede ekonomik canlılık meydana geldiğini belirten Yılmaz (1987), fabrikanın çoğaltıcı etkisiyle 1980'li yıllarda Helaldi'da toplam 19 adet atölye tipi faaliyetin ortaya çıktığını belirtmiştir (Foto 19-20-21).

Foto 19: Lider Kereste Fabrikası (Yılmaz, 1987: 85).

Foto 20-21: Lider Kereste Fabrikasının faal olduğu 1988 yılından görünüm (Yılmaz, 1987: 85).

4.2. Türkeli Orman Mamülleri Sanayi A.Ş.

Türkeli ilçesine kurulan kereste fabrikası gurbetçilerin sermayeleri oluşturulmuş bir işletmedir. İşletmenin kuruluş aşamalarında gerek Türkeli Kaymakamlığı gerekse Türkeli, Belediyesi çalışmaları yakından takip etmiş ve desteklemiştir.

Türkeli Ağaç Sanayi Şirketinde Çalışmalar Hızlandı

Bir süredir kuruluşuna çalışılan Türkeli Ağaç Sanayi şirketine çalışmalar hızlanmış ve resmen kuruluşuna geçilmiştir. Halen 65 ortak üyenin katıldığı şirket 475 bin lira parayı aralarında toplayarak hesaplarına yatırmışlardır. Bu arada ortak olmak isteyenlerin sayısı gittikçe artmakta olduğu dış ülkelerde çalışan işçilerin bilhassa bu kuruluşa rağbet gösterdikleri müşahede edilmektedir.

Fabrika sahası olarak ta bütün Türkeli halkının elden gelen yardımı yapacağı konuşulmaktadır. Bilhassa kuruluşu bütün gücüyle destekleyen ve bizzat takip eden çalışmaları yakinen izleyen Türkeli Kaymakamı İsmail Günindi'nin gayretleri takdirle karşılanmaktadır. Keza Türkeli belediyesi de bütün imkanlarını kullanmakta ve ceryan işi için şirkete garanti vermekte olduğu haber alınmıştır (Ayancık Gazetesi, 19.12.1969).

Türkeli Orman Mamulleri Sanayi Şirketi Çalışmalarını Hızlandırdı

Türkeli ilçesi Orman Mamulleri sanayii anonim şirketi faaliyet te olup alınan son haberlere göre 98 kişi taahhüde girmiş ve bunlar 670 bin lirayı taahhüt etmişlerdir. T.C. Ziraat Bankası Türkeli şubesine açılan 6 No.lu hesaba taahhüt edilen miktarların yatırma işi hızla devam etmekte olduğu ve şirkete ait kuruluş işlemleri devam edilmekte olup ortak olmak isteyenlerin 6 no.lu hesaba taahhüdü sonradan yapılmak üzere havele çıkarılması mümkündür. Şirketin çok yakın bir zamanda resmen kurulacağı ve fabrika inşasına geçileceği alınan haberler arasındadır (Ayancık Gazetesi, 16.01.1970).

Türkeli Orman Mamulleri Sanayi Anonim Şirketi Kongresini Yaptı

Bir müddetten beri çalışmalarına devam eden bir milyon sermayeli Türkeli Orman Mamulleri Sanayi Anonim Şirketi 14.3.1970 Cumartesi günü ilk kongresini yapmış ve idare kurulunu seçmiştir. Türkeli eşrafından ve Türkeli'nin kuruluşunda ilk Belediye Reisiği görevini yapan Haşim ağa (Özdemir) sahil kenarındaki kumluk adıyla bilinen çiftliğini bu kuruluşa hissedar olmak kaydıyla vermek suretiyle mevcut üyelerin kalbini fethetmiştir. Haşim Ağanın yer göstermesi ile kuruluşun gücü artmış ve çalışmalar yeniden hız kazanmıştır. Kazalarının kalkınması yolunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve Hükümetle daima temas halinde bulunan Türkeli halkının bu çabaları her tarafta takdirle karşılanmaktadır. Şirkete ortak olma müddeti devam etmekte olup T.C. Ziraat Bankası Türkeli Şubesinde açılan 6 Nolu Hesaba Taahhüt etmeleri mümkündür.

Bir fabrika kazandırabilmenin yolunda olan Türkeli Orman Mamulleri Sanayii A.Ş. nin yeni idare kurulu şu zevattan teşkil edilmiştir.

Kendilerine başarılar dileriz.

Belediye Başkanı Mustafa Bozkurt Başkanlığa, Orman işletmesinde Şükrü Gürleyen Başkan Vekilliğine, Tüccar Dursun Atılğan Tüccar Satı Özdemir, Tüccar Raşit Can, Milli Eğitim Memuru Mustafa Özden, Sağlık Memuru Şükrü Koksall, Kooperatifçi İsmail Azak ta üyeliklere getirilmiştir (Ayancık Gazetesi, 20.03.1970).

Fabrika kurulmasına rağmen hiçbir zaman tam kapasite ile çalıştırılmamıştır. Kısa bir süre sonra tamamen kapatılarak çürümeye terk edilen işletmeye yatırım yapan gurbetçiler paralarını kaybetmişlerdir (*Foto 22*) (Yılmaz, 1992:113).

Foto 22: Türkeli Kereste Fabrikası (Yılmaz 1992:113)

4.3. Deniz Kerestecilik

Türkeli ilçesi Helaldı köyünde kurulmuş bir aile işletmesidir. Girişimciler, kendi arazileri üzerine kuracakları bir işletmeyle yakın çevreden elde edecekleri keresteyi ucuza işleyip satmayı planlamışlardır. Kereste üretimi dışında Akçakoca'dan getirdikleri ustalar eliyle ahşap yat üretmeyi de planlamışlar, bu konuda önemli çaba sarftmışlardır. Fabrika enerji, pazar, ulaşım sorunları nedeniyle çok kârlı olamamış, 1988 yılında meydana gelen sel felaketi ve sonrasında ortaya çıkan büyük zarar nedeniyle kapatılmıştır (*Foto 23-24*).

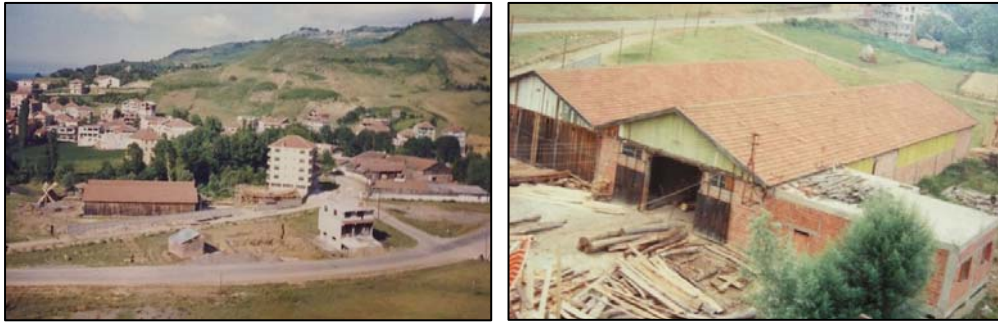

Foto 23-24: Deniz Kereste Fabrikası'nın 1988'de faal olduğu dönemdeki görüntüleri (Yılmaz, 1987-87).

SONUÇ

Tarihsel süreçte Sinop, zengin orman varlığı sayesinde, önce gemi inşası ve tersanecilik, son yüzyıl içinde ise kereste sanayiinde önemli bir merkez olmuştur. Sinop'ta Türkiye geneli ile kıyaslandığında zengin orman varlığı devam etmekle birlikte orman endüstrisi giderek gerilemiş ve önemsiz hale gelmiştir.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sinop İl Müdürlüğü 2017 yılı verilerine göre Sinop'ta atölye tipi tesisler de dâhil ormana dayalı sanayi alanında faaliyet gösteren 123 işletme bulunmakta ve bu işletmelerde yaklaşık 543 kişi istihdam edilmektedir. Çalışan işçi sayısının azlığına karşı işletme sayısının çokluğu dikkate alınırsa bu işletmelerin büyük kısmının birkaç işçi çalıştıran aile işletmeleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar içinde Ayancık ilçe merkezinde kurulu Ayancık Ahşap Sanayi bir kenara bırakılırsa 10 ve üzerinde işçi çalıştıran işletme sayısı yok denecek kadar azdır. Ayancık Kereste Fabrikası'nın özelleştirme öncesinde yatırım ve yeni işçi alımının olmadığı dönemde dahi tek başına yaklaşık 300 kişi istihdam ettiği göz önüne alınırsa Sinop genelinde böylesine zengin bir hammadde varlığına karşılık bunları işleyecek tesislerin yeterli sayıda olmaması ve Sinop ekonomisine katkı sağlayacak düzeyde işçi çalıştırmaması düşündürücüdür.

Sinop'ta geçmişten günümüze neredeyse geleneksel bir iş kolu olan ve kırsal alanda birçok insana iş imkânı sağlayan ormancılık faaliyetlerini destekleyen önemli bir sanayi tesisinin artık bulunmadığı görülmektedir. Sinop ve çevresindeki bu zengin hammadde kaynağını değerlendirebilecek sanayi tesislerine ihtiyaç vardır. Sinop'un geri kalmışlığının önlenmesi için kendi hammadde kaynaklarını öncelikle kullanması zorunludur (Yılmaz, 1993). Türkiye genelinde illerin geri kalmışlıktan kurtulması için merkezi hükümet tarafından verilen teşviklerde bu yerel özellikler göz önüne alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Alaçam, R. (1982). "Türkiye'de Su ile Odun Hammaddesi Nakliyatı ve Kereste Endüstrisi", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.32, S.1, ss:224-243.

Anonim (1926). *Hükümet-i Cumhuriye ile 8 Kânûn-i Evvel 1924 Tarihinde Mün'akid Kibrit İnhisarı Mukavelenâmesi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Arol, H. (2004). "Türkiye'de Kibrit Sanayinin Gelişimi Işığında İktisadi Siyaset ve Düşüncenin Dönüşümü", *1875-1975, Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.16.

Başıgaoglu, İ. (2002). *Sinop İlinin Sağlık Coğrafyası: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* Sinop Sancağı Sinop Sıhhiye Müdürü Dr. Mehmed Said 1922, Sinop: İkizler Ofset.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2018). Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Katalogları, Ankara.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2018). 2017 Yılı Yayımlanmamış Sinop Sanayi İstatistikleri.

Çağlar, Y. (1979). *Türkiye'de Ormancılık Politikası*, Ankara: Çağ Matbaası.

Esin, T. (2016). "Büyük Savaş'ın Sonunda Anadolu Ormanları". *Kebikeç Dergisi*, S.41, ss. 125-147.

Güler, İ. (1992). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop (İdari Taksimat ve Ekonomik Tarihi)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Kantay, R. (1986). "Parkelik Ağaç Malzemenin Kurutulması", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 32/3, ss.53-69.

Kaya, M. (2011). *Türkiye'nin İlk Sanayi Kasabalarından Biri: Ayancık (Sinop)*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kaya, M. (2015). *Ayancık ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kaya, M. ve Yılmaz, C. (2016). "Sanayide Yer Seçimini Etkileyen Faktörlerle Bir Örnek; Türkiye Kibrit İnhisarı ve Sinop Kibrit Fabrikası". *Doğu Coğrafya Dergisi*, S.35, ss:107-130.

Kutlutan, İ. (1938). "Devlet Orman İşletmesi Bakımından Zingal Ormanlarında ve Kereste Fabrikasında Tetkikler", *Orman ve Av Dergisi*, 11, ss. 240-273.

Levant Trade Review. (1925). *Turkish Economic Notes*, C.13, S.10.

Levant Trade Review. (1926). *Turkish Economic Notes*, C.14, S.6.

Mutlu, S. (2008). *XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Denizciliği Açısından Samsun Tersanesi ve Ekonomik Fonksiyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ökçün, A. G. (1997). *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.

Said, M. (1922). *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*, Ankara.

Satma. (1927). *Exercice 1926 (Rapports du Conseil d'Administration et du Collège des Censeurs)*, Imprimerie Djoumhouriet.

Tarkan, H. (1941). *Sinop Coğrafyası*, İzmir: Marifet Matbaası.

Topçu, F. H. (2004). *Orus Orman Ürünleri Sanayi Kurumu Özelleştirmeleri Değerlendirmeleri*, Ankara: Tarım Orkam-Sen Yayınları.

Ünal, M. A. (2008). *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta: Fakülte Kitapevi.

Yılmaz, C. (1992). *Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye'de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Yılmaz, C. (1987). *Helaldi ve Çevresinin Toplumsal, Ekonomik ve Coğrafi Görünümündeki Değişimler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, C. (1993). "Türkiye'de Kırsal Sanayinin Desteklenmesi ve İşçi Şirketleri Örneği", *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, ss.305-334.

Fotoğraflar:

Ayancık Orman İşletme Arşivi.

Ahmet Zühtü ÇETİN, kişisel fotoğraf albümü.

C. TİTECA, kişisel fotoğraf albümü.

Davy VANDEVİNNE, kişisel fotoğraf albümü.

Haşim ÖRNEK, kişisel fotoğraf albümü.

Tuncay KARAHAN, kişisel fotoğraf arşivi.

Umut EKREN, kişisel fotoğraf albümü.

Zeynel Zeki ÖZCANOĞLU, kişisel fotoğraf arşivi.

www.museumoffamilyhistory.com/jz-groedel-hermann-01.jpg (Erişim tarihi: 22.06.2018)

Gazeteler

Akşam Gazetesi, 28 Haziran 1929.

Ayancık Gazetesi, 24 Ekim 1969.

Ayancık Gazetesi, 21 Kasım 1969.

Ayancık Gazetesi, 19 Aralık 1969.

Ayancık Gazetesi, 2 Ocak 1970.

Ayancık Gazetesi, 16 Ocak 1970.

Ayancık Gazetesi, 6 Mart 1970

Ayancık Gazetesi, 20 Mart 1970.

Ayancık Gazetesi, 1 Mayıs 1971.

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1927.
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1927.
Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 17 Eylül 1929.
Milliyet Gazetesi, 2 Aralık 1982.
Vakit Gazetesi, 3 Nisan 1929.